DOI 10.31651/2524-2660-2020-1-246-251

ORCID 0000-0003-3932-1824

КОТЕЛЯНЕЦЬ Юлія Сергіївна,

старша викладачка кафедри методик дошкільної та початкової освіти,

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

e-mail: youliana15@i.ua

УДК 373.2.014.5-044.247(045)

ІНТЕГРАЦІЯ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розкрито різні підходи до розуміння сутності поняття «інтеграція» та відображено основні тлумачення цього терміну у довідкових, словниково – енциклопедичних та педагогічних виданнях, наукових дослідженнях. На основі аналізу досліджень визначено фактори, сприятливі для реалізації інтеграційних процесів у системі дошкільної освіти. Розглянуто умови та форми реалізації принципу інтеграції.

Ключові слова: інтеграція; інтеграційні процеси; дошкільна освіта; принцип інтеграції; умови; фактори.

Постановка проблеми. На сучасному етапі все більш виразно виявляється тенденція гуманізації в усіх сферах суспільства. Найбільшу потребу в цьому має сфера освіти й виховання. Дослідження останніх років в галузі людинознавства підтверджують, що головне призначення освіти полягає в тому, щоб створити умови для вільного розвитку творчо активної й моральної особистості. При цьому, як показав аналіз сучасних освітніх програм, в навчально-виховному процесі спостерігається протиріччя між раціональним (логічним) і емоційним (естетичним, духовно-моральним). Це зумовлює потребу в інтеграції змісту освіти, пошуку способу презентації ідеї цілісності й взаємозв'язку всіх досліджуваних явищ (природних, соціальних, культурних).

Стратегічні напрями розвитку сучасної освіти, передусім її першої ланки – дошкільної освіти, передбачають реалізацію інтегративного підходу до побудови змісту, формування у дошкільнят цілісного системного світобачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про актуальність даного дослідження й постійний науковий інтерес до проблеми інтеграції в сучасній освіті. Інтеграція є складним і багаторівневим явищем, тому велика кількість науковців досліджує цю проблему в різних аспектах. Сучасні погляди на проблему інтеграції змісту

освіти викладені у роботах: В. Андрущенко, В. Безрукової, Т. Браже, М. Прокоф'євої, С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, М. Іванчук, О. Мариновської, М. Арцишевської та інших.

Окремі питання вдосконалення вчення і виховання школярів з позицій міжпредметних зв'язків та інтеграції у навчанні й вихованні учнів, розглядалися у працях відомих педагогів-класиків; у роботах радянських науковців (І. Зверева, М. Данілова, В. Максимової, С. Баранова, Н. Скаткіна); вчених-психологів (Ю. Самаріна, Г. Вергеліса); учених-методистів (М. Львова, В. Горецького, Н. Светловської, Ю. Колігіна, Г. Напади) та ін.

З 90-х років ХХ ст. в Україні активно розвивається дидактичний аспект теорії інтеграції за такими напрямками: розробка методологічних засад проблеми інтеграції (С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Сергєєв); визначення особливостей інтеграційних процесів у професійно-технічній школі (Р. Гуревич, І. Зязюн, Б. Камінський, І. Козловська, Н. Ничкало, Б. Федоришин); окреслення сутності взаємозв'язків інтеграції та диференціації (В. Моргун); психологічні аспекти інтеграції (В. Семиченко, Т. Яценко); структурування інтегрованих знань та цілісність змісту природничонаукової освіти (Б. Будний, В. Ільченко, А. Степанюк); проблеми розробки інтегрованих курсів (К. Гуз, Л. Лук'янова, В. Сидоренко, Я. Собко, Н. Талауєва); інтеграція у ступеневій освіті (Ю. Жидецький); формування системи знань шляхом запровадження інтегративних методів навчання (О. Джулай); інтегративне навчання з використанням комп'ютерної техніки у початковій професійній підготовці (Р. Собко); використання інтегративно-диференційованого підходу до структурування змісту знань (Л. Дольнікова).

Мета статті полягає в узагальненні, уточненні та конкретизації сутності поняття «інтеграція», обґрунтуванні значення інтеграції в системі дошкільної освіти, основних факторів та умов її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «інтеграція» має множинність визначень. Він розглядається у мовному, філософському, логічному, соціологічному, ґносеологічному та інших аспектах та означає об'єднання в єдине ціле будь-яких частин або елементів, визначається як процес або дія цього об'єднання.

Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що «інтеграція - це об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій у цілому організмі» [1, с. 500].

У педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченка інтеграція тлумачиться як поняття, що означає як стан зв'язності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в ціле, так і процес, що веде до такого стану [2, с. 229].

Автори соціолого – педагогічного словника визначають, що інтеграція – це сторона процесу розвитку, яка пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різномірних частин та елементів, а у ході процесів інтеграції в уже сформованій системі, або у новій системі, яка виникла з раніше незв'язних елементів, збільшується обсяг та інтенсивність взаємозв'язків і взаємодій між елементами, зокрема надбудовуються нові рівні управління [3, с. 94].

У словнику-довіднику «Педагогіка вищої школи» дається визначення, що «інтеграція» – це доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи [4, с. 130].

Учені І. Зверев, Г. Батуріна визначають інтеграцію як цілісність системи навчання. На думку І. Яковлєва, інтеграція – процес розвитку системи, у результаті чого виникає вища, головна інтегральна якість – цілісність, або органічна цілісність. Тобто, інтеграція виражає динаміку системи, а цілісність – результат руху [5, с. 16–19].

І. Козловська, Л. Загоруйко вбачають суть інтеграції не просто в об'єднанні, а у взаємопроникненні. Як стверджує І. Козловська, це таке взаємопроникнення одного об'єкта в структуру іншого, внаслідок якого виникає не додавання, не поліпшення якості двох об'єктів, а повністю новий об'єкт зі своїми властивостями. Предметом інтеграції, зазначає дослідниця, можуть бути і компоненти імперичного рівня, і високі рівні систематизації знань [6, с. 52].

Як принцип навчання розглядає інтеграцію В. Радкіна. Вона вважає, що інтеграція базується на гармонійному об'єднанні знань на основі спільності науковості змісту, предмета, об'єкта, цілей викладання та подібності наукових понять і термінів [7, с. 61].

Отже, інтеграція розглядається науковцями як процес об'єднання, взаємопроникнення або стан відбудови, поповнення, відновлення в ціле раніше ізольованих частин.

І. Козловською проаналізовано основи дидактики у контексті інтеграції знань, послідовно розглянуто історико-філософські, загальнонаукові, логіко-ґносеологічні, дидактичні та методичні проблеми інтеграції в освіті, обґрунтовано методологічні та концептуальні засади інтеграції знань та дидактичну систему інтегративно-предметного навчання на основі законів та положень теорії дидактичної інтеграції. Підсумовуючи розрізнені розробки з проблеми інтеграції, дослідниця вводить поняття "інтегрологія" – галузь наукового знання про суть, закономірності та застосування інтеграції [6].

У зарубіжній педагогіці проблема інтеграції у навчанні досліджувалася не менш ґрунтовно. Намагаючись класифікувати підходи до проблеми інтеграції, Г. Монахова пропонує використати такі: історичний, особистісний, соціальний, антропологічний, культурологічний [8, с. 52–55].

Багатоаспектність, багатоплановість проявів інтеграції в дійсності є початком у науковій літературі багатозначних, багаторакурсних її визначень, що мають здебільшого взаємодоповнюючий характер. Ось лише деякі з них:

– інтеграція – це «процес взаємопроникнення, ущільнення знання, що виявляється в єдності з протилежним йому процесом диференціації» [9, с. 128];

– інтеграція – «процес і результат взаємодії різних структурних елементів системи, що супроводжується укрупненням, узагальненням і ущільненням знань, а також створює гнучкі технології викладу і представлення навчального матеріалу» [10, с. 9];

– інтеграція – «повний, цільний, непорушений процес або дія, що має своїм результатом цілісність, об'єднання, з'єднання, відновлення єдності» [11, с. 181];

– інтеграція – це «взаємозв'язок наук і наукових знань, їхня взаємодія завдяки використанню спільних ідей, засобів, прийомів дослідження навколишньої дійсності, тобто ущільнення знань у постійно вдоско-

налюваних формах пізнання й вираження пізнаного» [12, с. 16];

– інтеграція наук полягає у «взаємопроникненні методів дослідження з одних наук в інші, у виробленні спільного для низки наук підходу до вивчення, теоретичного опису й пояснення явищ» [13, с. 95];

– інтеграція – «процес руху і розвитку певної системи, в якому число і інтенсивність взаємодій її елементів зростає, посилюється їхній взаємний зв'язок і зменшується їхня відносна самостійність» [14, с. 28];

– інтеграція в педагогіці – «цілеспрямовані шляхи встановлення і реалізації структурно-органічних зв'язків елементів педагогічної системи навколо професійної спрямованості студента, які забезпечують ефективне функціонування системи» [15, с. 7].

В словнику іншомовних слів зустрічаємо таке лаконічне означення інтеграція, – «об'єднання в ціле будь-яких окремих частин» [16, с. 286].

У роботі С. Корнєєва описано три основні підходи до розуміння суті інтеграції: механічний – припускає зведення композиційних елементів до єдиного цілого і супроводжується зростанням їхньої узагальненості та комплексності; діалектичний – супроводжується пошуком загальних закономірностей і визнанням якісних відмінностей між інтегруючими складовими; додатковий – має на увазі єдність як необхідну умову відтворення цілісності за допомогою використання даних, що взаємно виключаються [17, с. 64–65].

Проблема визначення єдиної основи інтегративного процесу не залишається поза увагою науковців. Цілісне бачення цієї проблеми наведене у роботі М. Чапаєва [18, с. 80], який розглядає проблему основ педагогічної інтеграції у двох ракурсах: як передумову існування і здійснення інтеграційних процесів у педагогіці (педагогічна діяльність, система педагогічного знання) та як засіб їхнього пояснення (філософські, загальнонаукові, частково наукові, конкретно наукові). М. Чапаєв розробив культурно-генетичний підхід до виявлення генетичної основи педагогічної інтеграції. Він доводить, що нею є стосунки, які здавна склались між педагогікою і технікою та відповідними знаннями.

Виділяючи три рівні педагогічної інтеграції, Ю. Тюнников дає їм пояснення, взявши за основу характер змін у змісті навчального предмета [19, с. 19–22]: низький рівень (зміни в змісті мають частковий характер, нові елементи слабо пов'язані між собою та легко замінюються іншими,

структура змісту не зазнає змін, але з'являються нові "вузли", які утворені комплексними поняттями), середній рівень (комплексування: в змісті з'являються нові зв'язки, елементи мають інтегрований характер) та високий рівень (цілісності: змінюється старий зміст та синтезується з принципово новим змістом).

І. Козловська у роботі «Проблема виділення рівнів інтеграції знань у дидактиці» [20, с. 9–19] зазначає, що виділення рівнів інтеграції відповідає операції поділу поняття у формальній логіці і вимагає чіткого виділення ознаки, за якою проводиться поділ. На її думку, такими ознаками доцільно обрати: кількість елементів, що інтегруються; ступінь взаємозв'язку між елементами інтеграції; ступінь розмитості (нечіткості) понять, що інтегруються. Виходячи з такого вибору ознак, «можливі три варіанти виділення рівнів інтеграції:

а) за ознакою кількості елементів, що інтегруються: перший рівень – мікроінтеграція (за незначної кількості елементів); другий рівень – мезоінтеграція (за оптимальної кількості елементів); третій рівень – макроінтеграція – за значної кількості елементів, яка вимагає їх додаткового групування);

б) за ознакою ступеня взаємозв'язку між елементами, що інтегруються: перший рівень – міжпредметні зв'язки (незначний взаємозв'язок); другий рівень – системна інтеграція (оптимальна сила взаємозв'язку, що зумовлює формування інтегративних систем, зокрема інтегративних курсів); третій рівень – метаінтеграція (групування елементів у підсистеми із сильними зв'язками, а цих підсистем – у метасистему з оптимальними зв'язками, що зумовлює появу метапредметів;

в) за ознакою розмитості (нечіткості) елементів, що інтегруються: перший рівень – корпускулярна інтеграція (елементи мають чіткі межі чи значення і взаємодіють як частинки) та другий рівень – хвильова інтеграція (елементи не мають чітких меж і взаємодіють за правилами накладання хвиль)» [20, с. 7–12].

«Енциклопедія освіти» визначає інтегрований підхід в освіті як підхід, який веде до інтеграції змісту, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність, і результатом застосування якого в педагогіці можуть бути цілісні знання різних рівнів: про дійсність; про природу; з тієї чи іншої освітньої галузі, предмета, курсу, розділу, теми. Інтегрований підхід є стрижневим і відображає реалізацію ідей взаємозв'язку і взаємодії в будь-якому з компонентів освітнього процесу відповідно до тих чи інших цілей і завдань освіти, що веде до підвищення рівня його цілісності.

З'ясуємо основні фактори та умови здійснення інтеграції в системі дошкільної освіти. Для системи дошкільної освіти характерна одностайна позитивна позиція прийняття як життєвої необхідності провадження інтеграційних процесів у практику роботи дошкільних закладів (А. Богуш, Г. Беленька, О. Кононко, К. Крутий, В. Кудрявцев, Н. Лисенко, Т. Піроженко, С. Якименко та ін.). Крім того, доцільність реалізації принципу інтеграції в дошкільній освіті пояснюється синкретичною природою дитини дошкільного віку, яка у власному пізнанні світу «йде одночасно у різних напрямках» і має здатність до цілісного світосприймання за допомогою чутливих інформаційних каналів.

Психологи, фізіологи, педагоги, аналізуючи пізнавальну сферу дошкільника, відзначають цілісність дитячої психіки, вказують на синкретизм дитячих уявлень про світ як основну якість дитячого мислення, зокрема особливості розвитку здатності до узагальнення у дошкільнят (Л. Венгер, О. Запорожець, С. Рубінштейн та ін.), у той же час глобальність та слабку диференційованість психічних процесів (Л. Виготський, Е. Клапаред, К. Коффка, Ж. Піаже); і в цілому характерне для дошкільників домінування процесів інтеграції (синтезу) над процесами диференціації (аналізу) (М. Поддяков, О. Поддяков).

Серед позитивних факторів, сприятливих для реалізації інтеграційних процесів у системі дошкільної освіти, можна відзначити наявність величезних природних можливостей в розвитку інтелекту дитини, які, на жаль, недостатньо використовуються у традиційному навчанні та визначеність певною мірою інтеграційного змісту дошкільної освіти, що відображено в концептуальному документі Базовий компонент дошкільної освіти, а також певний стихійний досвід проведення інтегрованих занять вихователями, які зацікавлені в опануванні відповідної методики. Успішно розв'язувати ці завдання можна тільки з урахуванням особливостей, зумовлених специфікою віку і характерними для нього видами посильної і захоплюючої діяльності, їх розумним сполучанням. Несформованість інтелектуально-логічної сфери дітей цього віку потребує поступового, поелементного розвитку, а чуттєвість і емоційне сприйняття визначають вимоги до психологічного клімату, емоційної атмосфери, в якій відбувається цей розвиток.

Сучасна дидактика вимагає цілісного технологічного підходу. Це підтверджує і висловлювання відомого психолога Д. Ельконіна, який розмірковував про вимоги до навчально-виховного процесу в суміжній

ланці – початковій освіті: «У дійсності сьогодні необхідно не просто вдосконалювати зміст, форми, методи і засоби навчання, а потрібна докорінна зміна самої шкільної технології ... саме технології, а не техніки, розуміючи під першою внутрішню організацію програмового навчального матеріалу, який підлягає засвоєнню, принципів та способів побудови процесу опанування цього матеріалу» [21].

Зазначеним вимогам відповідає інтегрований підхід щодо організації навчально-виховного процесу в дошкільному закладі. Його реалізація дає змогу, не знижуючи програмних вимог, зробити процес цілеспрямованого пізнання захоплюючим, цікавим для дошкільнят, оптимізувати його за рахунок переструктурування змісту навчання і принципового оновлення структури і характеру занять. Специфіка інтегрованого навчання створює сприятливі умови для вияву творчості вихователів і дітей. Окремі елементи інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу втілені в широку практику роботи дошкільних закладів, проте, на жаль, переважно лише у вигляді інтегрованих занять.

Сучасні дослідження показали, що інтеграція можлива при виконанні трьох умов:

1. Об'єкти дослідження повинні збігатися або бути близькими.
2. В інтегрованих предметах використовуються однакові або близькі методи дослідження.
3. Інтегровані предмети будуються на загальних закономірностях, загальних теоретичних концепціях.

У практиці дошкільної освіти принцип інтеграції реалізується через:

- інтеграцію змісту дошкільної освіти (інтеграцію змісту різних освітніх ліній і специфічних видів діяльності дітей з опанування освітніх ліній);
- інтегративні якості особистості дитини як результат дошкільної освіти, а також основа й єдині цільові орієнтири базової культури дитини дошкільного віку;
- інтеграцію різних типів організацій (дошкільної, загальної, додаткової освіти, соціокультурних центрів, бібліотек, клубів) і груп дітей дошкільного віку, які надають різні можливості для розвитку дітей та забезпечують позитивну соціалізацію дошкільників.

Подальший розвиток цього принципу буде сприяти створенню інтегрального освітнього середовища. Під інтеграцією змісту дошкільної освіти розуміється стан (або процес, що веде до такого стану) єдності, взаємопроникнення і взаємодії окремих освітніх ліній, що забезпечує цілісність освітнього процесу. До форм реалізації

принципу інтеграції можна віднести: інтеграцію на рівні змісту та завдань психолого-педагогічної роботи; інтеграцію організації та оптимізації освітнього процесу; інтеграцію видів дитячої діяльності.

Впроваджуючи інтеграцію в освітній процес ЗДО, необхідно враховувати вікові особливості дітей дошкільного віку: поведінка і діяльність дошкільника є «ще недостатньо диференційоване ціле» (Л. Виготський); «схоплювання» цілого раніше частин, дозволяє індивіду (в дитячому віці) «відразу», інтегрально бачити предмети очима всіх людей ... » (В. Давидов); «перш ніж знання про цілісність світу буде оформлено в системі теоретичних понять дитини, вона повинна відтворити рухливий інтегральний образ дійсності на рівні уяви» (В. Давидов, В. Кудрявцева).

Основні види діяльності дітей дошкільного віку – ігрова, комунікативна, пізнавально-дослідницька, сприйняття художньої літератури та фольклору, самообслуговування та побутова праця, конструювання, образотворча, музична, рухова – є також системоутворюючим фактором інтеграції. Діяльність як психологічна основа інтеграції здатна об'єднувати в собі розрізнені компоненти й бути їх інтегратором, який дає основу для появи нового освітнього продукту, в створення якого включені і діти, і педагоги, і батьки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Всебічне вивчення проблеми інтеграції в освіті підтвердило її значимість й позитивний вплив на педагогічний процес, що виразилося в прагненні до розвитку сучасної особистості, яка володіє системним мисленням, здатністю до усвідомленого аналізу своєї діяльності, власних дій в нових умовах, а також опануванні нових знань і умінь. Основним напрямком впровадження інтеграційних процесів в практику дошкільної освіти є інтеграція змісту освітнього процесу.

Теоретичне обґрунтування взаємодії та впровадження в практику програм комплексного розвитку дитини було й залишається найважливішим завданням педагогіки. На особливу увагу в цьому заслуговує дошкільний вік, так як саме в цей період дитинства закладаються основи майбутньої особистості, формується ставлення до оточуючого світу.

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [укладач і голов. ред. Бусел В.Т.]. Київ; Ірпін: Перун, 2005. 1728 с.
2. Педагогічний словник [за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д.]. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
3. Соціолого-педагогічний словник [укл. С.У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; за ред В.В.Радула]. Київ: ЕксОб, 2004. 304 с.
4. Педагогіка вищої школи: словник-довідник [упор. О.О. Фунтікова]. Запоріжжя: ЗІДМУ, 2007. 404 с.
5. Яковлев И.П. Интеграция высшей школы с наукой и производством. Ленинград: Изд-во АГУ, 1987. 126 с.
6. Козловська І.М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи: монографія. Львів: Світ, 1999. 301 с.
7. Радкін В.Ф. Інтегративний підхід як принцип організації професійної підготовки майбутніх учителів. *Вісник Житомирського державного у-ту ім. І. Франка*. 2005. №21. С.61–64.
8. Монахова Г.А. Образование как рабочее поле интеграции. *Педагогика*. 1997. № 5. С. 52–55.
9. Кошкина И.В. Интеграция предметно-содержательной информации на модульной основе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. СПб., 1998. 175 с.
10. Берулава М.Н. Интеграция содержания общего и профессионального обучения в профтехучилищах: теорет.- методол. аспект. Томск: Изд-во Томского университета, 1988. 221 с.
11. *Философский энциклопедический словарь* [Ред.-сост. Е.Ф. Губский и др.]. М.: ИНФРА-М, 1997. 575 с.
12. Федосеев П.Н. Философия и интеграция знания. *Вопросы философии*. 1987. № 7. С. 16–30.
13. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
14. Павельциг Г. Интеграция – дифференциация – прогресс. *Интегративные тенденции в современном мире и социальный прогресс* [Под ред. М.А. Розова]. М.: Изд-во МГУ, 1989. С. 27–42.
15. Нюдюрмагомедов А.Н. Интеграционные процессы в педагогическом образовании: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Ростов н/Д, 1999. 365 с.
16. Словник іншомовних слів [За ред. О.С. Мельничука]. Київ, 1974. 776 с.
17. Корнеев С.И. Интеграция содержания общего и профессионального образования в условиях профильной школы: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. СПб., 2004. 223 с.
18. Чапаев Н.К. Структура и содержание теоретико-методологического обеспечения педагогической интеграции: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Екатеринбург, 1998. 562 с.
19. Методика выявления и описания интегративных процессов в учебно-воспитательной работе СПТУ [Сост. Ю.С. Тюнников]. М.: Изд-во АПН СССР, 1986. 46 с.
20. Козловська І.М. Проблема визначення рівнів інтеграції у сучасній дидактиці. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2007. №4. С. 9–19.
21. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды: Проблемы возрастной и педагогической психологии. М.: Изд-во Международ. пед. акад., 1995. 224 с.

References

1. A great explanatory dictionary of modern Ukrainian (2005). Kyiv. 1728 p. (in Ukr.).
2. Pedagogical Dictionary (2001). In M.D. Yarmachenko (ed.). Kyiv: Pedagogical Thought. 516 p.
3. Sociologist-pedagogical dictionary (2004). In S.U. Goncharenko, V.V. Radul, M.M. Dubinka and others (Comp.). Kyiv: ExOb. 304 p.
4. Higher Education Pedagogy: Dictionary (2007). Handbook. Zaporizhzhia: State University of Ukraine. 404 p.
5. Yakovlev, I.P. (1987) Integration of higher education with science and production. Lviv: Publisher, 126 p. (in Ukr.).
6. Kozlovskaya I.M. (1999) Theoretical and methodological aspects of the integration of students' knowledge of vocational schools: didactic foundations. Lviv. 301 p. (in Ukr.)
7. Radkin, V.F. (2005) An Integrative Approach as a Principle for Organizing the Professional Training of Future Teachers. *Bulletin of Zhytomyr State University. I. Franko*. 21: 61–64.

8. Monakhova, G.A. (1997) Education as a working field of integration. *Pedagogy*. 52–55.
9. Koshkina, I.V. (1998) Integration of content-based information on a modular basis (PhD Dissertation). St. Petersburg. 175 p.
10. Berulava, M.N. (1988) Integration of the content of general and professional training in vocational schools: Theoretical method. Tomsk: Publishing House of Tomsk University, 221 p.
11. Philosophical Encyclopedic Dictionary (1997) In E.F. Gubsky et al (Ed.). Moscow: INFRA-M., 575 p.
12. Fedoseev, P.N. (1987) Philosophy and the integration of knowledge. *Questions of philosophy*, 7: 16–30.
13. Goncharenko, S. (1997) Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv. 374 p. (in Ukr.).
14. Paveltsig, G. (1989) Integration – differentiation – progress. *Integrative tendencies in the modern world and social progress*. Moscow. 27–42.
15. Nyudurmagomedov, A.N. (1999). Integration Processes in pedagogical education (Doctor Science Dissertation). Rostov-on-Don. 365 p.
16. Dictionary of foreign words (1974). In O.S. Melnychuk (Ed.). Kyiv. 776 p. (in Ukr.).
17. Korneev, S.I. (2004). Integration of General and Professional Education Content in the Profile School (PhD Dissertation). St. Petersburg. 223 p.
18. Chapayev, N.K. (1998). Structure and content of theoretical and methodological support of pedagogical integration (Doctor Science Dissertation). Ekaterinburg, 562 p.
19. Methods for identifying and describing integrative processes in the educational and educational work of institutions of secondary vocational education rural vocational technical schools (1986). Moscow. Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR. 46 p.
20. Kozlovskaya, I.M. (2007). The problem of determining the levels of integration in modern didactics. *Pedagogy and psychology of vocational education*. 9–19.
21. Elkonin, D.B. (1995). Selected Psychological Works: Problems of Age and Educational Psychology. Moscow: Publishing House of the International Pedagogical Academy. 224 p.

KOTELIANETS Julia,

Senior Lecturer of Preschool and Primary Education Department,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Ukraine

INTEGRATION IN THE PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM

Summary. Different approaches to understanding the essence of the concept of "integration" are revealed and the basic interpretations of this term are presented in reference books, encyclopedias and pedagogical publications, scientific researches. Based on the analysis of the research, the factors favorable for the implementation of integration processes in the preschool education system were identified. Psychologists, physiologists, educators, analyzing the cognitive sphere of the preschooler, note the integrity of the child's psyche, point to the syncretism of children's perceptions of the world as the basic quality of children's thinking, in particular, the development of the ability to generalize to preschoolers, while at the same time globalization and weak processes; and in general, the domination of the preschoolers' processes of integration (syntheses) over the processes of differentiation (analysis).

Among the positive factors that contribute to the implementation of integration processes in the preschool education system are the presence of enormous natural opportunities in the development of the child's intelligence and the certainty of the integration content of the preschool education, which is reflected in the conceptual document Basic component of preschool education, as well as experience classes of tutors who are interested in mastering the appropriate methodology. Successful

completion of these tasks can only take into account the peculiarities caused by the specificity of the age and the types of feasible and exciting activities, their intelligent combination. Children's of this age unformed intellectual and logical sphere requires gradual, elemental development, and sensuality and emotional perception determine the requirements for the psychological climate, emotional atmosphere in which this development occurs.

The main activities of children of preschool age are games, communicative, cognitive and research activities, perception of literature and folklore, self-care and domestic work, design, visual, musical, motor - are also a system-forming factor of integration. Activity as the psychological basis of integration can integrate the disparate components and be their integrator, which provides the basis for the emergence of a new educational product, which children, educators and parents are included.

Keywords: integration; integration processes; preschool education; the principle of integration; conditions; factors.

Одержано редакцію 19.01.2020
Прийнято до публікації 08.02.2020